INFORMATIEBLAD

017 INDEMNITEIT

Armenzorg was vóór de invoering van de verschillende armenwetten in de negentiende eeuw geen vanzelfsprekende zaak. Er waren nauwelijks sociale voorzieningen. Wanneer inwoners van steden in armoede vervielen, kwamen de kosten voor de verzorging van deze armen vaak voor rekening van het stadsbestuur en de plaatselijke diaconie. Dit vormde een grote last voor de steden, met name wanneer er sprake was van een grote toestroom van (mogelijk) armlastigen. Om dit tegen te gaan, vroegen steden aan nieuwkomers vaak een zogenaamde akte van indemniteit of borgbrief. In deze akte gaf de diaconie of het bestuur van de plaats van herkomst de garantie dat het de kosten van de betreffende persoon zou dragen indien hij of zij tot armoede zou vervallen. Zonder deze akte kregen mensen geen toestemming om zich in de stad te vestigen. Welgestelden, seizoenarbeiders en militairen hoefden geen akten van indemniteit te overleggen.

Met name aan het einde van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw was het gebruikelijk dat steden om een akte van indemniteit vroegen. Soms maakten steden onderlinge afspraken over de omgang met arme inwoners. Andere steden weigerden simpelweg dergelijke akten af te geven. De zoekterm ‘indemniteit’ levert op de website www.ecal.nu resultaten op die verwijzen naar diverse gemeenten.

1. Maatregel tegen vreemden, landlopers en bedelaars
2. De akten door de jaren heen
3. Wat vindt u in de akten van indemniteit?
4. Welke akten van indemniteit heeft het ECAL?
5. Valkuilen bij het onderzoek
6. Literatuur en websites

1. Maatregel tegen vreemden, landlopers en bedelaars

In onder andere het Staatsblad van 1818, nr. 40, staan bepalingen waaraan behoeftigen over het algemeen moesten voldoen. Dit Staatsblad kunt u hier aanvragen en inzien op onze studiezaal.

Het genoemde Staatsblad eindigt met de volgende passage:
“Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geïnsereerd, en dat alle ministriële departementen en autoriteiten, kollegien en ambtenaren, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.”

2. De akten door de jaren heen

Aan het einde van de achttiende eeuw vond onder invloed van de Franse overheersing een toenemende centralisatie van het bestuur plaats. Ook gemeenten in de Achterhoek moesten toen akten van indemniteit gaan afgeven. Sommige gemeenten stelden al vanaf 1765 akten van indemniteit op. Vanaf ongeveer 1803 vinden we systematisch akten van indemniteit voor binnenkomende vreemdelingen terug. In een enkel geval stelde een particulier zich garant voor de kosten. Andere gegevens die regelmatig in de akten voorkomen, zijn de namen van de partner en eventuele kinderen. In latere akten staat soms ook een beperking van de geldigheidsduur vermeld. Het bestuur van de ontvangende plaats noteerde meestal het jaar van binnenkomst op de akte.

In de negentiende eeuw nam de invloed van de centrale overheid verder toe. In 1803 vaardigde het Departementaal Bestuur van Gelderland een reglement uit waarin werd vastgesteld waaraan een akte van indemniteit moest voldoen. Enkele bepalingen waren:

- De geldigheidsduur werd vastgesteld op zeven jaar. Als iemand al ondersteuning ontving, bleef de akte geldig voor het leven.
- Een akte was niet nodig voor rijke mensen, dienstboden zonder kinderen, seizoenarbeiders en militairen. Wanneer dienstboden of seizoenarbeiders trouwden, moesten zij wel een akte overleggen uit hun geboorteplaats of uit de plaats waar zij de laatste zeven jaar hadden gewoond. Deze akte mocht niet worden geweigerd.
- Bij verhuizingen naar een ander departement werd geen akte afgegeven. Van iedereen die van buiten het departement naar Gelderland verhuisde, werd wel een akte verlangd. De magistraat moest de akten in een boek registreren.
- Binnen drie weken na de verhuizing moest de nieuwkomer de akte aan de magistraat laten zien of uitleggen waarom deze ontbrak. Bij overtreding kon een boete van maximaal vijf gulden worden opgelegd en kon de toestemming om in de stad te wonen worden ontzegd.
- De magistraat moest de akte na ontvangst doorsturen naar het armenbestuur.

Dit reglement lijkt invloed te hebben gehad op de manier waarop steden met akten van indemniteit omgingen. Van lange duur was dit echter niet. In 1811 werd landelijk de zogenaamde Wet op het Domicilie van Onderstand ingevoerd. Deze wet bepaalde dat de geboortegemeente de onderstandsgemeente was. Als iemand naar een andere gemeente verhuisde, werd die gemeente na een jaar de onderstandsgemeente. In 1818 verlengden nieuwe maatregelen deze periode tot vier jaar. Daarmee werden de akten van indemniteit afgeschaft.

3. Wat vindt u in de akten van indemniteit?
In de akten staan in ieder geval de naam van de persoon die de akte heeft aangevraagd, de plaats van herkomst (soms ook de geboorteplaats) en de plaats van bestemming. Doordat de akten informatie bevatten over verhuizingen, kunnen ze waardevol zijn voor onder meer genealogisch onderzoek. Uit de kerkelijke instantie die zich garant stelde voor de eventuele kosten uit de armenkas, kan vaak de geloofsovertuiging worden afgeleid.

In een enkel geval stelde een particulier zich garant voor de kosten. Andere gegevens die regelmatig in de akten voorkomen, zijn de namen van de partner en eventuele kinderen. In latere akten staat soms ook een beperking van de geldigheidsduur vermeld. Het bestuur van de ontvangende plaats noteerde meestal het jaar van binnenkomst op de akte.

4. Welke akten van indemniteit heeft het ECAL?
Klik op het inventarisnummer om naar de betreffende inventarisbeschrijving te gaan.

Toegang	Toegangsnummer	Inventaris
Gemeentebestuur Beltrum, 1803-1819 (1820)	0022	36
Plaatselijk bestuur van Borculo, 1590-1817	0338	1, 256 en 322
Ambt Bredevoort, 1795-1811	0220	138
Stadsbestuur Doetinchem, 1341-1811	0261	1283, 1285 en 1289
Gemeentebestuur Stad Doetinchem, 1811 - 1919	0262	390
Hervormde Gemeente Geesteren, 1651-1991	0343	25 en 29
Hervormde Gemeente Silvolde, 1772-1994	0306	1
Plaatselijk bestuur van Steenderen, 1750 - 1811 en gedeponeerde archivalia, 1645 - 1955	0196	51 en 52
Plaatselijk bestuur Wisch, 1419-1817	0539	631, 632, 2019 en 2142
Hervormde gemeente Wehl, (1470) 1721-2018	1193	38
Gemeentebestuur Vorden, 1795-1931	1243	94
Rechterlijk Archief van het Landdrostambt Zutphen, 1517-1811	3021	1447

Van de overige gemeenten zijn via de zoekterm ‘indemniteit’ geen akten bekend.

5. Valkuilen bij het onderzoek

Houd bij uw onderzoek rekening met het volgende:

- Vóór 1803 bestonden er geen vaste regels voor het opstellen van een akte van indemniteit. De gegevens kunnen daarom per akte sterk verschillen en zijn dikwijls onvolledig.
- Het ontbreken van een akte voor een persoon die mogelijk in aanmerking zou komen, betekent niet noodzakelijk dat deze persoon niet naar de betreffende stad is verhuisd.

6. Literatuur en websites

- Rob van Drie, Nico Plomp en Aad van der Tang, *Genealogie, van stamboom tot familiegeschiedenis* (Utrecht/Den Haag 1988).
- Brord van Stralen, Jeroen Kummer en Freek Pereboom (red.), *Lezen in Gelderse en Overijsselse bronnen. Gids bij oud schrift in Gelderland en Overijssel* (Kampen 1998).
- M.H.D. van Leeuwen, *Cahiers voor lokale en regionale geschiedenis. Sociale zorg* (Zutphen 1994).
- J.W.G. Netelbeek, *Akten van indemniteit* (2005).
- Website van de Nederlandse Genealogische Vereniging.

.